

ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE SİYASET

Erol Tuncer - 23 Mart 2018

ÇOK PARTİLİ DÖNEME GEÇİŞ KOŞULLARI

Demokrasi Kültürümüzün Yetersizliği

Bedeli ödenmeden demokrasiye girmiş olmamızın sıkıntılarını çekiyoruz. Art arda yaşadığımız bunalımları, bir anlamda bu bedelin sonradan ödenmekte olması olarak kabul edebiliriz.

O yüzden çok partili siyasal yaşamımız, kırılma noktalarından ziyade kırılma zincirini barındırmaktadır.

1946'dan bu yana ardı ardına yaşanan bunalımlar, kırılma noktalarını da sürekli hale getirmiştir.

27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 tarihlerindeki 3 askeri müdahale, bunalımlardaki sürekliliğin kanıtıdır.

Anayasa / Siyasi Partiler Kanunu / Seçim Kanunu

- Çok partili döneme geçişte, Cumhurbaşkanı'nın iradesi yeterli görüldü.

Anayasada değişiklik yapılmamış; Siyasi Partiler Yasası hiç gündeme gelmemiş, Cemiyetler Kanunu ile Medeni Kanun'un varlığı yeterli görülmüştür. Yalnızca Seçim Kanununda, , tek dereceli seçime geçiş için zorunlu olan değişiklikler yapılmıştır.

- Kuvvetler birliğine dayanan 1924 Anayasasında yeni dönemin gereklerine uygun değişikliklerin yapılmamış olması; demokratik rejimi, siyasi bunalımların aşılmasına yardımcı olacak fren ve denge mekanizmalarından yoksun bırakmıştır.
- 1946 ve 1950'de çıkarılan seçim kanunlarında çoğunluk sistemi kabul edildi. Bu sistemin uygulanması sonucunda iktidar ve muhalefet partileri arasında TBMM'de büyük güç farkları oluştu.

İktidarla muhalefet arasında Mecliste ortaya çıkan büyük güç farklarının, iktidarların özgüvenini arttıracak bir faktör olması beklenirdi. Ancak bizim gibi demokratik kültürü yetersiz ülkelerde büyük güç farklarının iktidarlara özgüven aşlamak yerine onları aşırı davranışlara yönelttiği, siyasal gerilimin sürekli olarak artmasına yol açtığı ve partiler arası diyalogun gelişmesini engellediği görülmektedir.

Oysa çok partili demokrasiye geçişte liste usulü çoğunluk sistemi yerine nispî temsil sisteminin uygulanması sağlanabilseydi, Mecliste iktidar ve muhalefet partileri arasında dengeli bir güç dağılımı ortaya çıkabilecekti.

Dengeli bir sandalye dağılımı ise siyasal gerilimin düşürülmesine yardımcı olacak, dolayısıyla demokrasinin sağlıklı bir biçimde gelişmesine yol açacak bir etken olabilirdi.

- Sonuç olarak, çok partili döneme girerken, anayasada gerekli değişikliklerin yapılmaması ve seçimlerde nispî temsil usulünün kabul edilmemiş olması, rejimin geleceği açısından önemli kayıplara yol açmıştır.

Söz konusu gereklerin yerine getirilmesi halinde, siyasal arenadaki gerilim düşecek ve 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesiyle sonuçlanan bunalım ortamı, yerini büyük ihtimalle sağduyunun egemen olduğu bir ortama bırakabilecekti.

Belki de siyasal tarihimizin akışı değişecek, demokratik süreci kesintiye uğratan askerî müdahalelere yol açılmamış olacaktı.

Siyaset Ekseni

Çok partili dönemdeki siyaset, başlangıçtan itibaren, CHP ve karşıtları eksenine oturmuştur. 1960'lara kadar ülkemizde siyaset bu ekseninde yapılmış, o tarihten itibaren sağ - sol eksenine dönüşmüştür.

Siyasetin sağ-sol eksenine oturduğu dönemde de CHP bu eksenin solunda, CHP karşıtı partiler ise sağında yer almıştır.

Siyasal yelpazedeki bu sağlıksız yapılanma, demokrasinin sağlıklı biçimde gelişmesini engelleyen önemli bir etken olmuş ve sağ kesimdeki CHP alerjisi, kutuplaşmayı kolaylaştıran bir unsur oluşturmuştur.

(Örnekler: MC hükümetlerinin kuruluşu; Demokratik Parti'nin, CHP'den gelen hükümet ortaklığı önerisini reddedişi.)

Çoğunlukçu Siyaset Anlayışı

- Çoğulculuk yerine çoğunlukçu anlayışın egemen olması, iktidarların muhalefetin görüşlerini, isteklerini dikkate almaması sonucunu doğurmuştur. İktidarların bu davranışı, muhalefet mensuplarını sertleştirmiş, siyasal gerilim sürekli olarak yüksek olmuştur.
- İktidarların hizmet yarışı için değil ganimet paylaşımı için hedeflenmiş olması ise siyaseti yozlaştıran bir başka etken olmuştur.
- CHP'nin sürekli seçim kaybetmesi: Seçmenin sürekli olarak CHP'yi cezalandırması, muhalefete mahkûm etmesi anlamına geliyor. Bu da, muhalefeti umutsuz ve tecrübesiz, iktidarlara ise kaygısız hale getiriyor.

Askeri Darbelerin Olumsuz Etkileri

Askeri darbelerin yol açtığı kesintilerin siyasal yaşama olumsuz yansımaları olmuş; siyasi partiler kapatılmış, yetişmiş siyasi kadrolar tasfiye edilmiştir.

- 1961'de iktidar partisi olan DP kapatılmış, çeşitli mahkûmiyetler alan DP'li milletvekilleri siyaset sahnesi dışında kalmıştır.
- 1981'de siyasal partilerin tümü kapatılmış, bu kez neredeyse her görüşten siyasi kadrolar tasfiye edilmiştir.
- 1983 Milletvekilleri genel seçimine yalnızca 3 partinin katılmasına izin verilmiş olması, Büyük Türkiye Partisi'nin kapatılması, SODEP'in seçimlere katılmasına izin verilmemesi, siyasetteki doğal dengeleri bozmuştur.

Partilerin kapatılması, kurum hafızasının yok edilmesi, siyasetteki sürekliliğin, yani siyasal birikimin yok edilmesi sonucunu doğurmuştur. Bütün bu koşullar, doğal olarak muhalefet kurumunu da etkilemiştir.

ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE MUHALEFET PARTİLERİ

- Hiç muhalefete düşmeyen parti: Demokrat Parti.
- Tek başına hükümet kurduktan sonra muhalefete düşen partiler: Adalet Partisi ve Anavatan Partisi.
- Bölünmelerle ortaya çıkan muhalefet partileri:
  - Hür. P: DP'den ayrılanların kurduğu parti.
  - Demokratik Parti: AP'den ayrılanların kurduğu parti (*AP bir daha tek başına iktidar olamamıştır*).
  - GP, CP, CGP: CHP'den ayrılanların kurdukları partiler.
  - 1970'lere kadar sağ partilerde yer alan muhafazakârlar, kendi partilerini kurmuşlardır: MNP, MSP, RP, FP, SAADET, AK Parti.

Bu, siyasi yelpazenin sağında önemli bir dönüşüm anlamına gelmektedir. Merkez sağın zayıflamasına ve giderek çökmesine yol açılmıştır.

İncelenmeye Değer Bir Örnek: CHP.

27 yıllık bir iktidar yaşamından sonra 1950'de muhalefete geçen, siyaset dünyamızın en eski partisi CHP'nin durumu, ayrıca incelenmeye değer. 1945 yılında çok partili yaşama geçişi sağlayan ve 1950 yılında iktidardan düşen CHP, bir daha tek başına iktidar olamamıştır.

- CHP, 1950-1960 arasında sürekli olarak ana muhalefet partisi konumundadır.
- 1960 sonrasında İnönü başkanlığında 2 kez koalisyon (1961 ve 1962) ve 1 kez azınlık (1963) hükümetleri kurulmuş;

Ecevit başkanlığında 2 kez koalisyon (1974: CHP-MSP), (1978: CHP+Bağımsızlar) ve bir kez azınlık (1977) hükümetleri kurulmuştur.

- 1980 sonrasında diğer partilerle birlikte kapatılmış; 1992'de yeniden açılmıştır.

CHP'de yaşanan dönüşümler

CHP, 160-1980 arasında birkaç önemli dönüşüm geçirmiştir:

- 1946 sonrasında, programında çok partili döneme uyum sağlayacak değişiklikler yapmıştır.
- 1950 sonrasında, görüşlerini, yeni döneme paralel olarak değiştirmeye başlamış; *2'nci Meclis, Nispi Temsil, Sosyal Adalet, Grev Hakkı* gibi önerilerde bulunmaya başlamıştır.
- CHP yeni görüşlerini, 1959'daki Kurultayında yayımlanan İlk Hedefler Beyannameşi ile somutlaştırmıştır. Beyannameye yer alan *Çift Meclis, Anayasa Mahkemesi, Yargı Bağımsızlığı, Yargı Güvencesi, Düşünce, Söz ve İfade Özgürlüğü, Sosyal Adalet ve Sendikal Haklar* gibi unsurlar, 1961 Anayasasıyla hayata geçirilmiştir.
- 1965 yılında *Ortanın Solu* ilkesi kabul edilmiştir. (CHP'nin solunda yer alan Türkiye İşçi Partisi'ne oy kaptırmamak kaygısıyla.)

Ortanın Solu çıkışı, 1974'te Parti Tüzüğünde *Demokratik Sol* kavramının yer almasıyla sonuçlanmıştır. 1976 tüzüğünde ise Sosyal Demokrasinin Evrensel İlkelerine yer verilmiştir.

- CHP 1973 ve 1977 seçimlerinde % 33,3 ve % 41,4 oranındaki oyu ile 1'inci sırayı almış; 1977'de kurduğu azınlık hükümeti güven oyu alamamış ve parti yine muhalefete düşmüştür.

(Eğer 1977 seçimleri, bu günkü sistemle yapılmış olsaydı, CHP 213 yerine 237 mv. Çıkararak tek başına iktidar olabilecekti: Bir kırılma noktası daha!!)

- 16 Ekim 1981 tarihinde 2533 sayılı Yasa ile kapatılan CHP'nin mirasçısı olarak Halkçı Parti, Sosyal Demokrasi Partisi kurulmuştur.
- CHP'nin devamı niteliğini kazanan SHP, 1991'de Demirel Başkanlığında kurulan Hükümete ortak olmuştur.
- 1992 yılında yeniden açılan CHP, 1995 Tansu Çiller Hükümetine katılmış, 1999 seçimlerinde Meclis dışında kalmış ve 2002'den itibaren sürekli olarak ana muhalefet partisi konumunda kalmıştır.

Parti İçi Demokrasiyi Yaralayan Girişim

1965'te çıkarılmış olan 648 sayılı, 12 Eylül sonrasında (1983'te) çıkarılmış olan 2923 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu'nda önseçim zorunlu tutulmuştu.

1987 seçimleri öncesinde Başbakan ve ANAP Genel Başkanı Turgut Özal'ın girişimiyle milletvekillerinin belirlenmesi için önseçim zorunlu olmaktan çıkarıldı ve bütün partiler için merkez yoklamasının önü açıldı.

Bu yasa değişikliği, partilerde lider hegemonyasına yol açan ve böylece parti içi demokrasiyi yaralayan, giderek yok eden bir dönüşüme neden oldu.

Küçük Partilerin Gelişmesini Engelleyen Baraj

% 10'luk ülke barajı, küçük partilerin gelişmesinin önünde önemli bir engel oluşturmuştur. Bu uygulama da siyasal yaşamımızda bir başka kırılma noktasını belirlemiştir.

İSTİSNAİ BİR DÖNÜŞÜM

Türkiye siyasi araştırmacılar için aramakla bulunmaz bir laboratuvardır.

Bu kez MHP tarafından yeni bir siyaset tarzı oluşturuldu:

İktidara değil muhalefet partilerine muhalefet..